

1955

POZORIŠTE
U
JUGOSLAVIJI

POZORIŠTE U JUGOSLAVIJI

Naslovnna strana:

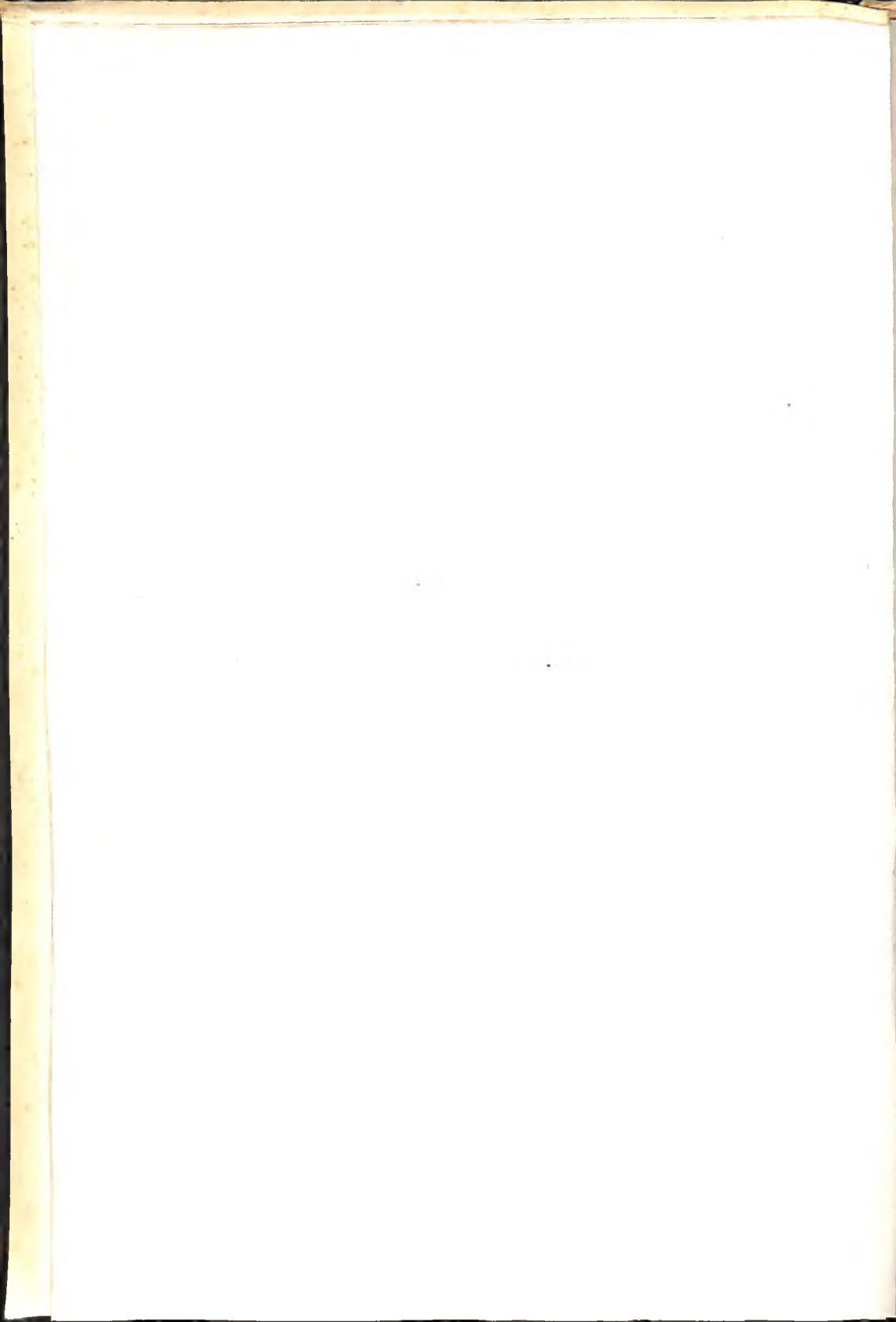
KAZALIŠTE U HVARU (1612)

Crtež ŽELJKA HEGEDUŠIĆA

P O Z O R I Š T E
U J U G O S L A V I J I

Izdavač

MUZEJ POZORIŠNE UMETNOSTI NR SRBIJE
B E O G R A D 1955

O JUGOSLOVENSKOM TEATRU

O pozorišnom životu, o pozorišnoj umetnosti jugoslovenskih naroda mogla bi se pokazati bezbrojna svedočanstva koja bi ubedljivo govorila o korenitoj tradiciji na koju se teater jugoslovenske zemlje oslanja, o neprekinitome i neprekidanome trajanju te tradicije, nemetanom čak ni teškim istoriskim udesima koji su ovu zemlju kroz vekove pogadali, o povezanosti kroz tu tradiciju pozorišnog života u našoj savremenosti sa dalekim prošlim epohama. Taj materijal bi naročito rečito svedočio o zavidnim umetničkim dostignućima jugoslovenskoga pozorišta, naročito u savremenosti, i to poglavito od druge polovine XIX veka do naših dana, i mogao bi, u isti mah, da sugerira jasnu ideju o izvanrednom procvatu pozorišne umetnosti u Jugoslaviji našega vremena, u socijalističkoj Jugoslaviji.

Ali, nažalost, kad umetnički kvalitet i opšti nivo pozorišne umetnosti u Jugoslaviji treba da se pokaže i dokaže, nikakva slika, fotografija ili maketa, i nikakva pisana reč to ne mogu u potpunosti da učine. Time se samo daju neka nagoveštavanja, kojima se može više ili manje verovati. Kvalitet i nivo savremenoga pozorišnog ostvarivanja može da se pojmi, primi i u potpunosti oceni samo kroz živi lik na sceni, kroz na njoj izgovorenu živu reč, kroz pokret i igru fisionomije kojima se ova propraća i uobličava. Pisana ili grafička dokumenta su nažalost samo nema svedočenja.

Zlosrećan udes jugoslovenskog pozorišta, kao i mnogih drugih koja se ne mogu razumeti do samo u sopstvenoj zemlji, osuđuje još uvek jugoslovensku pozorišnu umetnost da ostane zatvorena u granicama svog sopstvenog jezika. A ono bi, medutim, i po našoj objek-

tivnoj proceni i po još objektivnijim sudovima koje su o njemu stekli mnogi stranci kao više ili manje pripremljeni svedoci da ga makar i u minimalnoj meri vide i razumeju, imalo puno šta od vrednosti da pokaže. Jedino što mi, prema tome, ostaje, bilo bi da, pozivajući se na to, sa sigurnošću ustvrdim da umetnički nivo jugoslovenskog pozorišta može bez kolebanja da se stavi u rang visoke pozorišne umetnosti Zapada i da zamolim da mi se na reč veruje.

Ali da dodam i jedno svoje čvrsto uverenje. Ima jedan zakon, materijalno neoboriv, po kome kvalitet probija svoj put do šireg i opštijeg priznanja, koje najzad mora i da postoji. Uveren sam da će jugoslovensko pozorište u postupnom, kraćem ili dužem procesu svoj kvalitet nametnuti pažnji sveta i odobrovoljiti ga da mu otvorи svoje granice, koje su u ovoj oblasti ponekad prilično hermetički zatvorene. Jugoslovenska opera i balet, kojima jezik nije smetnja na putu za uspeh, to već uveliko uspevaju, a ni dramska pozorišna umetnost, koja je sa njima u istome rangu kvaliteta, neće moći da ostane izvan šire stečenoga priznanja. Ona ga je čak i počela da stiče svojom vidno zapoženom pojavom na Internacionalom pariskom festivalu 1954. I tako će, zajedno sa jugoslovenskom scenском umetnošću, da prodre u svet i jugoslovenska dramska literatura, u kojoj ima pisaca koje smem da ubrojim među danas najbolje.

MILAN BOGDANOVIĆ

P U L A. *Rimska arena iz doba cara Augusta, u kojoj se danas održavaju festivali pred desecima tisuća gledalaca*

O KAZALIŠTIMA JUGOSLAVIJE

POSTANAK I RAZVOJ

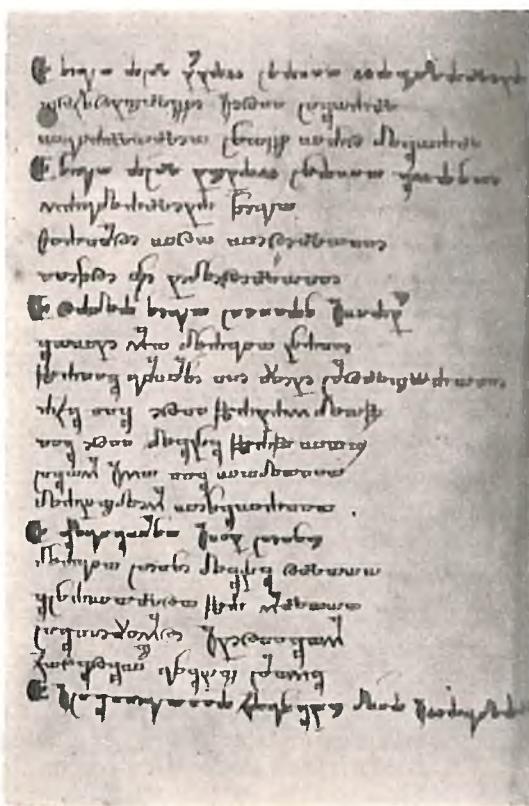
U onim dijelovima Balkanskog poluotoka, što će ga od V. do VII. st. naseljavati plemena Južnih Slavena, postojale su drevne grčke a kasnije rimske naseobine. U većim centrima podizali su antički kolonizatori javne zgrade, hramove, terme, vodovode, a također i kazališne građevine. Na otoku Visu (Issa) nalaze se ostaci grčkog teatra iz I. st. prije naše ere. U rimsko vrijeme, za vladavine Augusta, podignuti su u Solinu (Salona) amfiteatar i teatar, a u Puli (Pollentia Herculanea) teatar i impoznata arena, u kojoj se posljednjih godina priređuju operni festivali. Rimsko je kazalište postojalo u Ljubljani (Emona), a vjerojatno i u Za-

Detalj freske »R U G A -
N J E H R I S T U« iz
XIV. stoljeća (Staro Na-
goričino), na kojoj su liko-
vi igrača s dugačkim ruka-
vima.

dru (Jader) i Sisku (Siscia). U Stobima (Stoboi) u Makedoniji u novije je vrijeme iskopano kazalište iz III. st., koje se smatra najkasnijom dosad poznatom antičkom teatarskom gradevinom uopće. U početku IV. st. sagradio je car Dioklecijan veličanstvenu palaču, oko koje se razvio današnji grad Split. Prostrani peristil te palače s klasičnim protironom služi danas za dramske i muzičke predstave.

Narodi Južnih Slavena, proširivši se na tom terenu, postepeno su formirali svoje državne organizacije i stvarali svoj vlastiti kulturno-umjetnički izraz. U bogatom narodnom folkloru, koji obuhvaća glazbu, nošnju i ornament široko apliciran na sve predmete, postojale su od pradavnih vremena i igre predstavljačkog karaktera. To su narodni običaji u vezi sa svetkovinama, poljodjelskim radovima, obredima i magično-mitološkim vjerovanjem. – koledе, dodole, rusalje, lazarice i dr. U njima ima

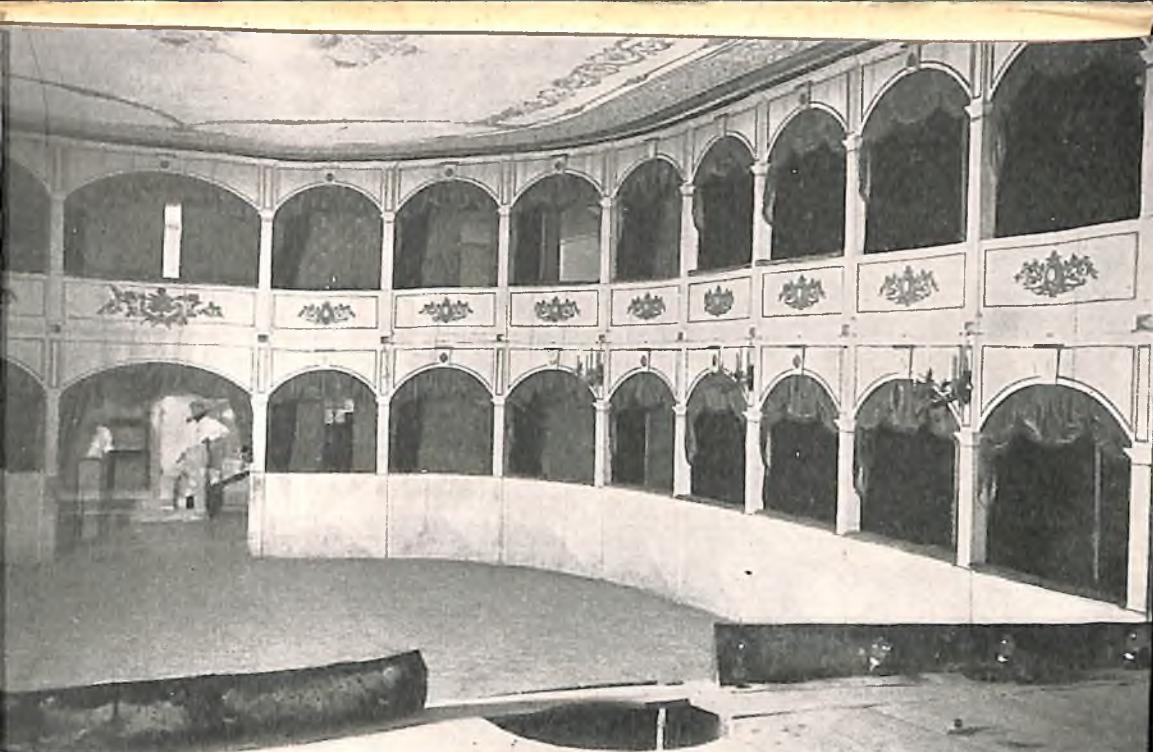

T K O N S K I Z B O R N I K.
Rukopis iz XV. stoljeća, pisani
glagoljicom. Najstarije sačuvano
dramsko djelo na hrvatskom jezi-
ku: sakralna drama »Uskršnje
Isukrstovo«. Tekst, koji se go-
vorii, napisan je crnim slovima,
a indikacije o glumi, radnji i
kostimima crvenim slovima.

obilje predstavljačkih elemnata kao što su kraći govorni dijalozi, pjesme i plesovi. Pri tome se izvođači preodijevaju i služe maskama. Uz te običaje postojao je narodni mimos u svim vrstama prigodnih pa i profesionalnih zabavljača, lakrdijaša, svirača i različitih vještaka, analogno pojavama »jongleura«, »menestrela« i »Spielmann« u ostalih evropskih naroda. O tome postoji historijska i likovna dokumentacija već iz XIII. i XIV. st. U zbornicima pravnih propisa iz tog doba nalaze se odredbe, koje se odnose na zabavne prirede kazališnog karaktera i na njihove interprete, a teatarska terminologija, koja je u njima primijenjena, služi još i danas. Kao likovni dokumenat postoji freska »Ruganje Hristu« u crkvi u Starom Nagoričinu (1317–18.), u kojoj su likovi igrača predstavnici neke vrste kazališnog prikazivanja. U XV. st. brojni izvori spominju različite zabavljače naroda, vlastele i vladara; naročito živa ra-

Naslovna strana štampanog izdanja tragedije »ELEKTRA«, koju je po Sofoklu napisao dubrovački pjesnik Dominik Zlatarić. Stampano na hrvatskom jeziku u Veneciji 1597.

GLEDALIŠTE KAZALISTA U HVARU, sagradenog 1612. Ovo je prva i najstarija do danas sačuvana kazališna dvorana na Slavenskom Jugu. U njoj su se tijekom stoljeća prikazivale drame, komedije, pastorele i maskerate, a pripevali su se i koncerti i književne akademije.

zmjena na tom području vlada tada između Dubrovnika i susjedne Bosne i Hercegovine – mimos je tu na svom vrhuncu. No u tom se vijeku javlja već i »pravi« teatar, onaj, gdje pisani i fiksirani dramski tekst determinira suštinu i formu prikazivanja. To su različite sakralne glume (misteriji, mirakuli), prenijete na narodni jezik iz latinskih i talijanskih izvora, a koje su se u gradovima jadranskog područja prikazivale na trgovima pred crkvama. U početku XVI. st. javlja se svjetovni teatar s maskeratom, gradanskom komedijom, pastoralom i dramom. Na Hvaru piše Hanibal Lucić dramu »Robinja« (oko 1520), koja spada među prve evropske svjetovne drame. Dubrovčanin Marin Držić (1508–67) ostat će nizom živih komedija do dana današnjeg najviše prikazivani autor na južnoslavenskim pozornicama. U Dubrovniku se priređuju javne predstave na gradskom trgu, pred Kneževim dvorom i u Vijećnici, te u domovima vlastele. Interpreti su amaterske družine, koje naročito aktivno djeluju u XVII. st., kad su nastale pastorale Gundulića i Palmotića; Dubrovnik je tada dobio kazališnu dvoranu u zgradici Arsenala, a na Hvaru

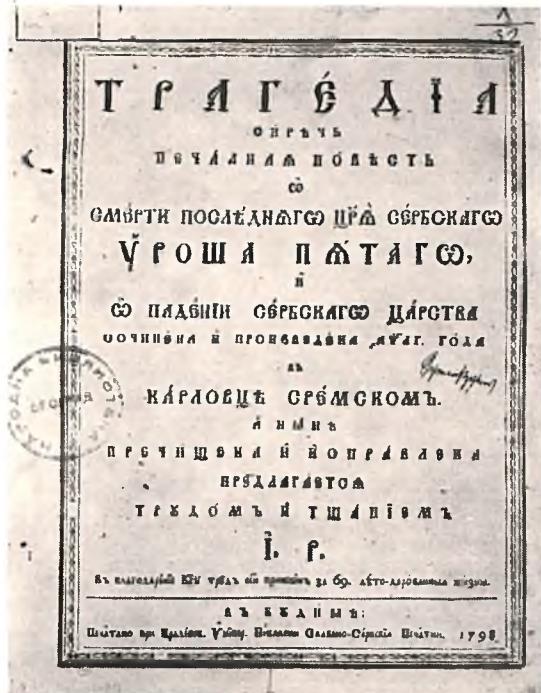
Crtež lika iz dubrovačkog pastoralnog teatra XVIII. stoljeća. Antički B A K H O lokaliziran je u lik iz pučke predaje imenom Č O R O J E. — Crtež je izradio dubrovački slikar Rafael Martini, a reproducirana je 1802.

je 1612. podignuta kazališna zgrada, sačuvana do danas, najstariji teatar na Slavenskom Jugu.

Dok se kazališni život u jadranskom primorju razvijao pod utjecajima mediteranskih kultura, u gradovima na sjeveru prevladavaju utjecaji srednjoevropski. U XVII. st. nastava dolazi u ruke isusovačkog reda, koji se u svojoj protureformatorskoj djelatnosti služio i teatrom. U samom početku tog stoljeća isusovci priređuju u svojim gimnazijama školske predstave isprva na latinskom a naskoro i na hrvatskom jeziku. Teme prikazivanih komada su religiozne, historijske, alegorične, a ima i komedija s didaktičnim tendencijama. Kod Slovenaca postoje u manjim mjestima pasionske igre na narodnom jeziku, a u gorskim predjelima Koruške javlja se naročit oblik pučke pozornice, za koju je pisao kazališne

komade krajem XVIII. i početkom XIX. st. seljak Andrej Šuster Drabosnjak. Kad je isusovački red g. 1773. ukinut, nastavljaju se u Zagrebu predstave u školi za bogoslove i u konviku; tu se prikazuju adaptacije i lokalizacije Molièra i Goldonija, a originalne komedije stvara T. Brezovački (1757–1805). Kod Srba u Vojvodini javljaju se školske predstave takoder u XVIII. st.: prva drama na srpskom jeziku s historijskom temom o smrti cara Uroša V. prikazivana je 1736, a nakon nje slijedile su preradbe i lokalizacije moraliteta, didaktičnih komada te prvi prijevodi Goldonija i Lessinga.

Uz amaterske školske predstave, kojih je značenje u tome, što se u njima glumilo na narodnom jeziku, pojavljuju se u drugoj pol. XVIII. st. predstave tudinskih, njemačkih i talijanskih profesionalnih družina. Te družine dolaze u slovenske i hrvatske krajeve, a zaštićuje ih i pomaže bogati feudum, koji im daje prilike da nastupaju kod ekskluzivnih priredaba u njegovim palačama. U Ljubljani je 1765. sagradeno barokno

EMANUIL KOZACIN-SKI »TRAGEDIJA O SMRTI CARA UROSA V.«, prva svetovna drama novije srpske književnosti, prikazivana 1736, a publikovana 1798. — Naslovni list štampanog izdanja.

L J U B L J A N A, kazalište na trgu ispod staroga grada, sagradeno 1765., izgorjelo 1887. Prva kazališna građevina u Jugoslaviji s obilježjima tipičnog baroknog shvaćanja XVIII. st.

kazalište, u kojemu su gostovale talijanske operne i njemačke dramske družine. Pod utjecajem jozefinskog prosvjetiteljstva barun Ž. Zoiss omogućuje slovenskom književniku A. T. Linhartu (1756–95) da poslije prve slovenske originalne opere »Belin« od kompozitora Zupana (1780) napiše lokaliziranu komediju iz seljačkog života, i da je izvede 1789. Iste godine napisao je i izveo lokalizaciju Beaumarchaisove »Figarove svadbe«. No autokratski bečki režimi, a naročito reakcija poslije napoleonskih ratova, zaustavili su razvoj slovenskog narodnog teatra na nekoliko decenija.

Zagreb, politički i kulturni centar Hrvata, dobio je 1797 prvu stalnu kazališnu dvoranu u palači grofa Amadéa, gdje su se 37 godina priređi-

vale javne predstave. To su bila gostovanja njemačkih dramskih i muzičkih družina, koje su prikazivale šarolik repertoar, ali povremeno i dramske klasike i opere. U isto vrijeme pojavljuje se u Vojvodini »otac srpskog pozorišta« Joakim Vujić (1772–1847), koji stvara osnove repertoara i neumorno organizira dačke i amaterske glumačke družine. Vujić je 1834. osnovao u Kragujevcu neku vrstu dvorskog teatra za tadašnjeg srpskog kneza Miloša; taj je teatar djelovao tri godine i u njemu se zatmнуše klice narodno-patriotskog i romantično-historijskog repertoara. Vrativši se u Vojvodinu Vujić osniva 1838. godine u Novom Sadu družinu, koja će postati prvi jugoslavenski profesionalni glumački ansambl, i koja će inaugurirati novu eru prvih narodnih teatara u Zagrebu i u Beogradu. Ta je družina kreirala u Novom Sadu djela J. Sterije Popovića.

ANTON TOMAZ LINHART (1756—95), osnivač slovenske dramske književnosti i teatra na narodnom jeziku. Između ostaloga ingeniozno je lokalizirao g. 1789. Beaumarchaisovu komediju „Figarova svadba“.

ЈОАКИМ ВУЧИЋ
Славено Сербскиј
Списатель.

ЈОАКИМ ВУЧИЋ (1772—1847), »отац српског позоришта«, први организатор станих глумачких дружина, писац, преводилац, директор театра, глумац. Од његових ученика формирао се 1840. први професионални драмски ансамбл на Славенском Југу.

JOVAN STERIJA POPOVIĆ »SMRT STEFANA DEČANSKOG« (Beograd 1841). Lista prve dramske predstave prikazivane u Beogradu, koji je tada postao prestonica Srbije.

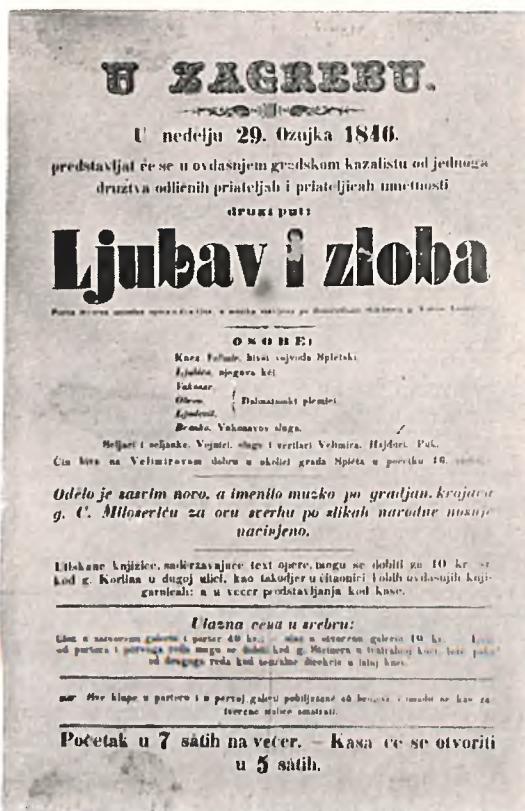
vića (1806–56), koja do danas reprezentiraju najbolju jugoslavensku komediju XIX st.

U Zagrebu je 1834. podignuta prva stalna kazališna zgrada, no u njoj su prvih godina nastupale samo strane družine. U okviru tadašnjeg preporodnog Ilirskog pokreta ispoljila se težnja, da kazalište ima postati narodnom ustanovom. Ta je težnja ostvarena 1840., kad su uz sudjelovanje Vujićeve novosadske družine, pozvane u Zagreb, započele predstave na hrvatskom jeziku. Prikazuju se djela domaćih pisaca i prijevodi iz evropske dramske književnosti, ali uz to još idućih dvadeset godina dolaze na gostovanja njemačke družine, a talijanske operne stagione još i duže. Značajan događaj zbio se 1846., kad je izvedena prva opera »Ljubav i zloba« V. Lisinskog, komponirana na hrvatski tekst i sadržaj.

God. 1841. započinju u Beogradu amaterske kazališne predstave u provizorno uređenoj zgradici carinarnice na Đumruku. Iduće g. 1842. dolazi

iz Zagreba nekadašnja Vujićeva družina, i Beograd tada doživljuje vrlo aktivnu kazališnu sezonu. Kasnije se pojavljuju domaće amaterske formacije i vojvodanske glumačke družine, ali kazališni život nije mogao uhvatiti čvrst korijen, jer nije bilo stalne zgrade, već su se predstave davale u različitim adaptiranim dvoranama.

U revolucionarnoj godini 1848. započeli su Slovenci u Ljubljani za-slugom književnika J. Bleiweisa kazališnim priredbama, a u isto vrijeme započele su se davati predstave na slovenskom jeziku u Trstu, Celju, Novom Mestu, Gorici i dr. Ali kad je 1851. u Austriji ukinut ustav i nastupio Bachov apsolutizam, onemogućene su i slovenske predstave. God. 1850. započelo se glumiti na slovenskom jeziku u rudarskom kazalištu u Idriji, sagrađenom oko 1775; to je prva pojava jednog radničkog kazali-

VATROSLAV LISINSKI »LJUBAV I ZLOBA« (Zagreb 1846). Plakat izvedbe prve opere, komponirane na hrvatski tekst i sadržaj, te uz primjenu narodnog melosa.

M I L K A G R G U R O V A
(1840—1924) kao „Mejrima“ u
drami Matije Bana (Novi Sad
1860). Prva uloga velike tragedinje,
koja u tradicijama srpskog pozorišta živi kao nenadma-
šena Julija, Desdemona, Ofelija,
Adrienne Lecourre i Marija
Stuart.

šta u našim krajevima. Uz Slovence bili su i Hrvati punih deset godina izvrgnuti najtežem germanizatorskom pritisku Austrije i bečke reakcije. Godina 1860. znači odlučnu prekretnicu u povijesti zagrebačkog kazališta. Prigodom jedne njemačke predstave došlo je do burnih demonstracija, te su njemački jezik i glumci bili definitivno uklonjeni sa zagrebačke pozornice. Kazalište dobiva tada i legalnu formu: 1861. Hrvatski Sabor donosi zakon, kojim je kazalište postalo narodna institucija sa stalnom subvencijom. Pod vodstvom književnika D. Demetra i redatelja J. Freudreicha započinje svestrani razvoj hrvatske drame. Proširuje se domaći repertoar, a strani je zastupan prijevodima djela klasika, romantika i tadašnjih svjetskih pisaca. Prvi put se prikazuju Shakespeare, Molière, Schiller i Goethe, prevode se najnovija djela Hugo-a, Scribe-a, Dumasa i dr., a uz to se izgrađuje i glumački ansambl.

JOSIP FREUDE N REICH
(1827—1881) kao Ferdinand u Schillerovoj drami „Spletka i ljubav“ (1862). Ferdinand je od osnivača zagrebačkog kazališta, svestrani glumac, redatelj, pedagog i pisac dramatičnog života.

U Beogradu je 1868. ustanovljeno stalno pozorište, a 1869. sagrađena i otvorena kazališna zgrada, koja postoji još i danas, dograđena i modernizirana nakon bombardiranja u prošla dva rata. Osnovana je glumačka škola i donesen pozorišni zakon g. 1870. U domaćem repertoaru najvažniji su pisci – pored klasika Sterije – K. Trifković, J. Subotić i M. Ban; prevode se Shakespeare, Schiller, Gogolj i suvremenici sve do Ibsena. Izvanredne glumačke ličnosti prvog razdoblja predstavljaju D. Ružić, L. Telečki, A. Bačvanski, T. i J. Jovanović, a nešto kasnije M. Cvetić, M. Grgurova i P. Dobrinović. Uslijed financijskih teškoća i ratova beogradsko je kazalište moralo 1873., 1876. i 1885. prekinuti radom. Za tih prekida mnogi istaknuti glumci odlaze na angažman u Zagreb i time produbljuju veze između ova dva kazališna središta, tada još odvojena političko-državnim granicama. Posljednjih decenija XIX. st. beogradsko se kazalište izgrađuje u reprezentativnu umjetničku i narodnu ustanovu. Repertoar se proširuje domaćim (Kostić, Jakšić, Cvetić) i stranim djelima (Beaumarchais, Ostrovski, Hugo, Sardou) a u glumačkom

ANSEMBL DRAME U NOVOM SADU (1864), jedan od prvih profesionalnih glumačkih ansambala, koji je statno delovao u Novom Sadu, a gostovao po svim većim mestima u srpskim krajevima.

ansamblu pojavljuju se V. Nigrinova, M. Gavrilović i I. Stanojević, koji će decenijima sačinjavati njegovu jezgru. U upravama kazališta djeluju književnici Đ. Maletić, J. Jovanović-Zmaj, M. Šapčanin, J. Đorđević i M. Glišić.

Posebno mjesto u historiji srpskog teatra pripada putujućim družinama. One se javljaju šezdesetih godina XIX. vijeka i djeluju sve do prvog svjetskog rata. Družine su putovale po Srbiji a još više po jugoslavenskim krajevima pod austro-ugarskom dominacijom budeći nacionalnu svijest. Putujuće družine kao jedina »glumačka sveučilišta« decenijima daju najbolje glumačke snage stalnim kazalištima.

Slovenci, nakon mnogih pokušaja da stvore svoju narodnu pozornicu u borbi s austrijskim vlastodršcima, osnovali su 1861. u Ljubljani Narodnu čitaonicu, koja priređuje predstave s amaterima. Time se pripremao teren za buduće stalno slovensko kazalište. Na inicijativu književnika F. Levstika osnovano je 1867. »Dramatičko društvo«, no austrijske vlasti

IVAN KUKULJEVIĆ
»JURANI SOFIJA«
(Ljubljana 1872), romantična hi-
storijska drama, izvedena u doba,
kad se slovenski teatar razvio iz
amaterizma u profesionalne for-
me.

JEDNA PUTUJUĆA TRUPA IZ 1890. Putujuća pozorišta, kao jedini "glumački univerzitet" u XIX. st., decenijama su lavalj najbolje i iskrsne umetnike stalnim pozoristima.

PERA DOBRINOVIC (1853—1923) kao »Turdica ili Kir Janja« od J. Sterije Popovića (Novi Sad oko 1900). Proslavljeni glumac realističkog pravca, koji je stvorio oštro karakterizovane likove Otela, Jaga i Ričarda III., te niz humorističnih tipova u srpskom narodnom repertoaru.

ANDRIJA FIJAN (1851—1911) u ulozi Byronovog »Manfreda« (1897). Kreirao je na zagrebačkoj pozornici Hamleta, Oteča, Kralja Leara, Koriolana, Cyrano de Bergeraca i opšćan domaći dramski repertoar. Svojom plemenitom figurom, sonornim organom i savršenom ljeputom diktije dominirao je četrdeset godina pozornicom i gledalištem.

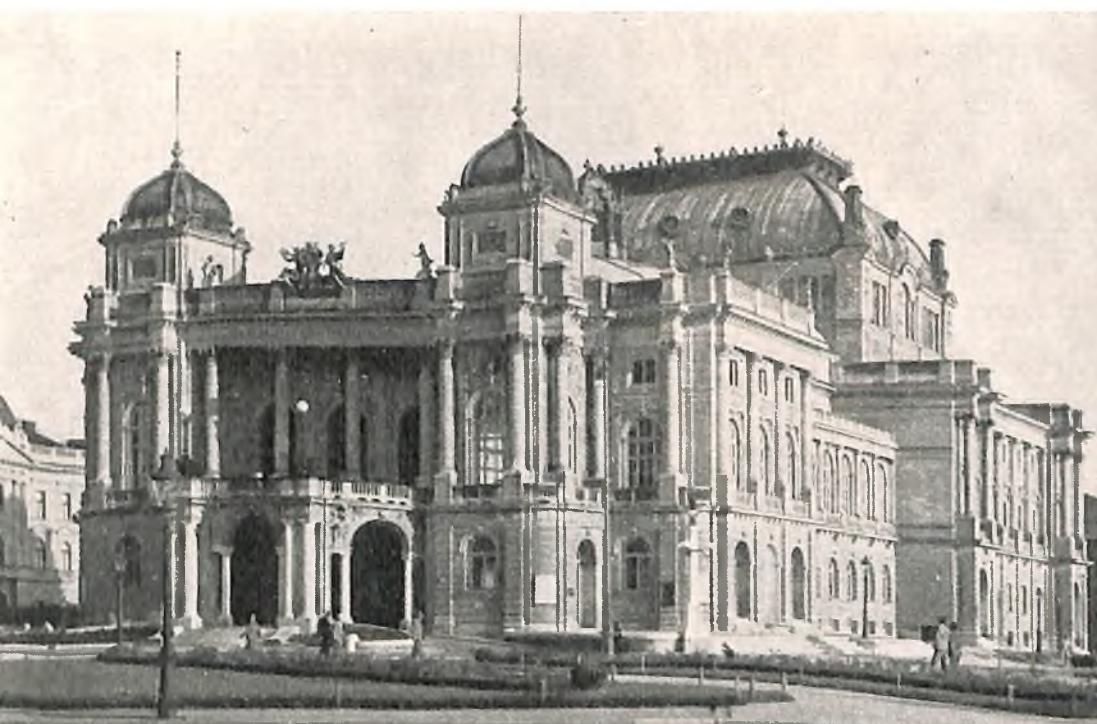

MARIJA RUŽIČKA STROZZI (1850–1937) kao Beatrice u Shakespeare-ovoj komediji „Mnogo vike ni za što“ (1890). Slavna tragedkinja, nazvana „slavenska Sarah Bernarda“, djelovala je 69 godina kao prvakinja zagrebačkog kazališta. Ispriva Julija, Ofelija i Desdemona, kasnije Fedora i Adrienne Lecouvreur, a konačno interbretkinja potresnih uloga majka (Hckuba, Helena Alving).

dopuštale su mu da tek povremeno nastupa u kazališnoj zgradbi. Ta zgrada (iz g. 1765) izgorjela je 1887. Idućih godina, pod vodstvom J. Nollija, A. Verovšeka i I. Boršnika, predstave su se davale u različnim dvorana; već od 1869. djelovala je stalna glumačka škola, i Slovenci su svi-jesno išli prema cilju, da dobiju vlastitu kazališnu zgradu.

U Zagrebu je 1870. osnovana stalna opera, koja uz dva kraća prekida traje sve do danas. Njezin organizator i prvi direktor bio je Ivan Zajc, koji je ujedno komponirao veliki broj opera i opereta na domaća libreta. U prvo vrijeme davao se ponajviše talijanski operni repertoar (Donizetti, Rossini, Verdi), ali također i Mozart, Weber, Gounod i Smetana. Operni ansambl, zbor i orkestar formirani su od domaćih sila zahvaljujući radu Glazbenog zavoda, koji je osnovan još 1827. i koji danas djeluje kao Muzička akademija. Uporedo s razvojem muzičke grane bilježi i drama stalni napredak. Obnavljaju se djela domaće klasike, a javlja se sve veći broj novih dramatičara. Sve više se izvode Shakespeare i Molière, a prvi put se prikazuju Racine, Voltaire i Calderon. – Sardou, Dumas ml., Zola, Ibsen i Björnson, koji tada dominiraju svjetskim pozornicama, doživljuju svoje premijere i u Zagrebu. U ansamblu ističe se nekoliko dosad

Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, sagradeno i otvoreno 1895. Stalna narodna institucija s dramskim, opernim i baletnim ansamblom. Tehnički modernizirana pozornica, gledalište za 1000 posjetilaca.

L JERKA ŠRAM (1874—1913), kao Sardou-ova „Madame-Sans-Gêne“ (Zagreb 1894). Inkarnacija žarma i vadrinice, ulila je profinjeni smisao za humor u svoju Mirandolinu i Toinetu, a bogatstvo svih vibracija ženske duše u likovc Roxanne, Giocconde i pod kraj života Shawove Candide.

S OFIJA BORŠTNIK - ZVO-
NARJEVA (1868—1949) u naslovnoj
uloci drame »Fedora« od U. Sardou-a.
Istaknuta slovenska tragetkinja djelovala
je u Ljubljani, Zagrebu, Beogradu i So-
fiji.

ANTON CERAR-DANIČIĆ
L O (1858—1947) u karakterističnoj ulozi slovenskog narodnog komada. Debutirao je 1877. i djelovao kao svestrani glumac, redatelj i pedagog u repertoaru najšireg opsega.

najvećih imena u hrvatskoj glumi. Marija Ružička Strozzi djeluje na pozornici punih 69 godina (1868—1937), kreirajući nebrojen niz uloga. Traged Andrija Fijan prvi je naš Hamlet, Otelo, Koriolan i Cyrano. Adam Mandrović, karakterni glumac, redatelj i pedagog, djelovao je pola vijeka, ne samo u Zagrebu, već i u Beogradu i u Sofiji.

Naročit uspon zabilježilo je zagrebačko kazalište, kad je njegovim intendantom postao dr. Stjepan Miletić. Za njegove uprave otvorena je (1895) nova reprezentativna kazališna zgrada. Četiri godine Miletićeve uprave (1894—98) predstavljaju jednu od najsajnijih era u prošlosti za-

M I L I C A M I H I Č I Ć
(1864—1950) djelovala je preko
50 godina u zagrebačkom kazali-
štu kao inteligentan interpret
ispava salonske komedije, a zatim
psiholoških uloga u djelima Sha-
wa i Pirandella.

grebačkog kazališta. I repertoar i interpretacija dosegli su tada visoki umjetnički niveau. Prikazuju se novi domaći pisci, zatim Sofoklo, Corneille i Byron, a Shakespeareu se posvećuje pravi kult. Miletić je uz operu organizirao i samostalni balet i otvorio glumačku školu. Naša najveća operna umjetnica toga vremena Milka Trnina djeluje u to vrijeme u Münchenu, Bayreuthu i Londonu, a zatim u Metropolitan Operi u New Yorku.

U beogradskom Srpskom narodnom pozorištu nastaje u posljednjem deceniju XIX. st. značajan preobražaj: prijašnju romantiku u glumi i u repertoaru zamjenjuje realizam, koji postaje najznačajnijom karakteristikom novije srpske dramske umjetnosti. M. Glišić prevodi ruske realiste, a D. Đokić suvremene Francuze. Glumački ansambl pojačava se velikim ličnostima B. Rucovića, trageda D. Milutinovića i D. Ginića. Među domaćim piscima pojavljuje se B. Nušić, koji će svojim satiričkim

IVO RAIĆ (1881—1931) kao Romeo (1902). Isbra je bio angažiran u Pragu, Berlinu i Hamburgu, a došao i Zagreb podigao je umjetnost dramske i operne režije na visoku razinu. Izvaređan interpret psiholoških uloga (Osvald Alvin) i francuskog satirona.

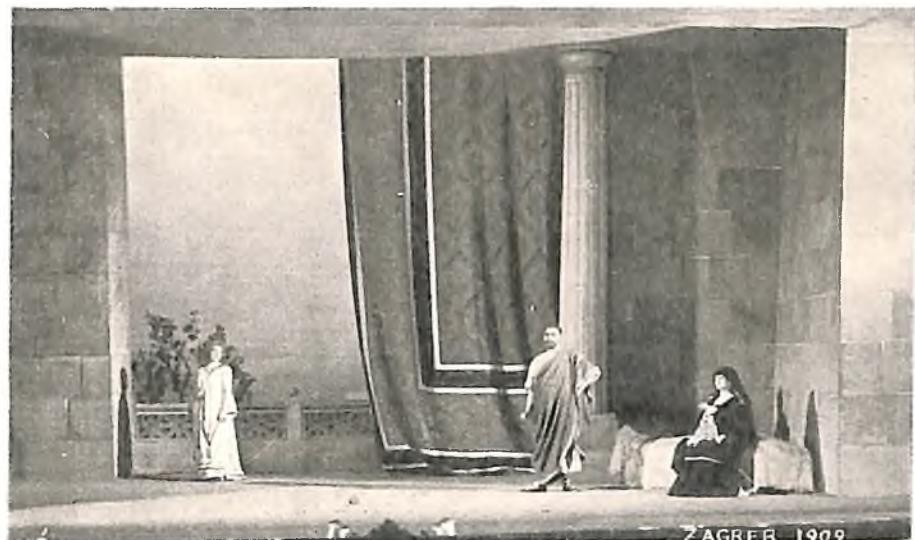

MILKA TRNINA (1863—1941), najslavnija hrvatska operna umjetnica narоčito u dramsko-sopranskim ulogama Wagnerovog repertoara. Dijelovala je u Münchenu, u Bayreuthu i Covent Garden u Londonu, gdje je kreirala Tocu pod muziklom voditeljicom Puccini. Od 1898. nastupala je solarnim rezitacijama u Metropolitan operi u New Yorku.

DRAGUTIN FREUDENREICH (1862—1937) kao »Ljudevit XI.« od C. Delavigne-a (Zagreb 1904). Istaknuti interpret Moliéreovih likova (Argan, Harpagon, Tartuffe) i Shylocka, kojima je davao oštре karakteristike s tragičnim prizvukom.

komedijama sve do danas dominirati na jugoslovenskim pozornicama. Najuspješniji autor komada s temama iz narodnog života je B. Stanković. God. 1884. davana je u Beogradu prva operna predstava. U početku XX. st. pozorište se sve čvrše izgrađuje u reprezentativnu ustanovu. God. 1911. dolazi iz Rusije za redatelja A. V. Andrejev; iste godine gostuje s velikim uspjehom zagrebačka opera. Kad je 1914. započeo prvi svjetski

ZAGREB 1909

W. SHAKESPEARE »KORIOLAN« (Zagreb 1909). Shakespeare se na jugoslavenskim pozornicama prikazuje od god. 1863., te je zastupan svim svojim glavnim djelima, u kojima su generacije glumaca, redatelja i scenografa nastojale da izraze maksimume svojih umjetničkih mogućnosti.

CLAUDE DEBUSSY »PELEAS I MELISANDA« (Zagreb 1923). Redatelj dr. Branko Gavella, scenograf Ljubo Babić. Realizatori su nastojali, da liriku Maeterlinckove poeme i Debussyeve muzike prenesu na scenu u produhovljenoj stilizaciji.

F. CHOPIN »SILFIDE« (Beograd 1923), jedna od prvih realizacija beogradskog baleta, koji se kao samostalna umetnička grana naglo razvio posle I. svetskog rata. Po koreografiji M. Fokina postavili Nina Kirsanova i Nataša Bošković.

KRESIMIR BARANOVIĆ »LICITARSKO SRCE« (Zagreb 1924), najuspješnije domaće baletno djelo, inspirirano na folklornim motivima, prikazuje se već trideset godina na svim jugoslavenskim i mnogim srednjoevropskim pozornicama. Redatelj i koreograf Margaret Froman, scenograf Maksimilijan Vanka.

W. SHAKESPEARE »NA TRI KRALJA« (Zagreb 1924). Redatelj dr. Branko Gavella, scenograf Ljubo Babić. Dva pomicna cilindrična paravana u kombinaciji sa zastorima omogućuju brze scenske promjene. Za ovu scenografsku realizaciju dobio je Lj. Babić »Grand prix» na Izložbi dekorativnih umjetnosti u Parizu 1925.

W. SHAKESPEARE »UKROĆENA GOROPADNICA« (Beograd 1926). Posle I. svjetskog rata započinje obnova velikog Willa u modernim i inventivnim koncepcijama reditelja dr. Branka Gavelle.

TITO BREZOVACKI »DIOGENES ILI SLUGA DVEH ZGUBLJENIH BRATOV« (Zagreb 1925), komedija napisana 1804. i realizirana u duhu izvedaba onoga vremena. Redatelj dr. Branko Gavella, scenograf Ljubo Babić.

PETAR KRSTIĆ »ZULUMČAR« (Beograd 1927), jedna od prvih srpskih opera, komponovanih na temu iz narodnog života i u duhu folklorne melodike. Reditelj N. Pavlovska, scenograf Staša Beložanski.

rat, zgrada je oštećena bombardiranjem, ansambl se evakuirao najprije u Skoplje, a onda preko Albanije u inozemstvo, te je u Sjevernoj Africi djelovao kod pojedinih srpskih vojnih jedinica. U Beogradu nastupio je u redovnom kazališnom životu petgodišnji prekid.

U Ljubljani je 1892. podignuta nova kazališna zgrada i otvorena Jurčičevom historijskom dramom »Veronika Deseniška«. Slovenski kazališni život postaje sve aktivniji u sve oštrijoj borbi s Nijemcima, s kojima mora još uvijek dijeliti zajedničku zgradu. Slovenci polažu u to vrijeme osobitu pažnju na svoj domaći repertoar, u kojemu nabrzo zaузимa prvo mjesto svojim snažnim socijalnim djelima dramatičar I. Cankar, a pored njega Etbin Kristian s naturalističkom dramom i Fran Finžgar s komadima iz seljačkog života. Zaslugom F. Gerbiča započinju već od g. 1889. operne predstave. Borba za kazališnu zgradu konačno se završila potpunom pobjedom Slovenaca. G. 1913. Nijemci su se iselili i uz pomoć bečke vlade sagradili novo kazalište. Uoči prvog svjetskog rata slovenski je ansambl prestao radom, a kazalište je pretvoreno u ki-

W. A. MOZART »OTMICA IZ SARAJA« (Ljubljana 1929). Redatelj Mirko Polič scenograf Božidar Jakac. Mozart je prikazivan u Jugoslaviji već 1830., a u novije vrijeme daje se u originalnim stilskim realizacijama.

HERMON OULD „S V I-
R A C S E S M I J E“ (Ljubljana
1929). Redatelj i scenograf Ci-
ril Debevec.

nematograf. Nijemci su u svom teatru nastavili davanjem predstava sve do 1918., kad je slomom Austrije nastupio i tome kraj.

U zagrebačkom kazalištu dolazi u početku XX. st. do afirmacije domaćih dramskih pisaca, među kojima se ističu I. Vojnović, M. Ogrizović, M. Begović i J. Kosor, koji postepeno prodiru i na evropske pozornice. G. 1909. ponovo je uspostavljena opera, koja predstavlja centar muzičkog života Zagreba. Pored izvedaba starijih djela Lisinskog i Zajeca javljaju se novi domaći kompozitori Bersa i Hatze. Repertoar se bazira na djelima, koja se općenito izvode na svim opernim scenama (Bizet, Massenet, Wagner, Verdi, Puccini, Čajkovski). Na gostovanja dolaze pojedinačni svjetski umjetnici kao i talijanske i francuske trupe (Sarah Bernard, Réjane, Coquelin, Zucconi, Novelli i dr.).

W. SHAKESPEARE "HAMLET" (Zagreb 1929). Između dva rata obnovljen je najveći dio Shakespeareovih djela, među kojima su najviše prikazuje tragediju o Danskom prinцу, izvedenu prvi put 1883. Redatelj Ivo Račić, scenograf Ljubo Babić. Mato Grković (kralj), Nina Uzuna (kraljica), Tito Strozzi (Hamlet).

D O B R I C A M I L U T I N O V I Ć (1880) kao Feda u drami »Živi leš« od L. Tolstoja (Beograd 1936). Veliki glumac romantičnog pravca, žarkog temperamenta i sugestivne ličnosti, dao je svoje najveće kreacije kao Romeo, Otelo, Hamlet i Lear, a jednako i u herojima narodnog repertoara.

Prvi svjetski rat 1914–18, koji je prekinuo kazališni život Beograda i Ljubljane, poremetio je i normalan razvoj zagrebačkog kazališta, koje je moralо skučiti svoju produktivnost.

* * *

Posebno poglavlje u povijesti jugoslavenskih kazališta zauzima razdoblje između dva rata 1919–1941. Narodi Jugoslavije našli su se po prvi put ujedinjeni, ali samo politički a ne i duhovno, u krutoj centralističkoj državi i pod kraljevskom diktaturom. Kazališta su bila podržavljena i podvrgnuta centralnoj vladi, ali ujedno birokratizirana i uvučena u vrtlog partijsko-političkih sukoba. Pozitivne umjetničke rezultate po-

R A Š A P L A O V I Č K A O H A M L E T. *Portret od Milice Beščević (1930).* R. Plaović je također reditelj, dramski pisac, pozorišni teoretičar i pedagog. U nizu glumačkih kreacija postigao je najviša dostignuća kao Hamlet i Leonce (Kraljeva „Gospoda Gembajevi“).

CVETKO GOLAR »DVije nevjeste« (Ljubljana 1931). Redatelj Fran Lipah, scenograf Maksim Gaspari. Vesela igra iz seljačkog narodnog života.

SLAVKO GRUM »Dogadaj u gradu Goga« (Ljubljana 1932). Redatelj Osip Šest, scenograf Ivan Vavpotič. Komad moderne dramske strukture, realiziran suvremenim scenskim sredstvima.

HANIBAL LUCIĆ »ROBINJA« (Zagreb 1939). Nacrt scenografa Ljube Babića.
»Robinja« je najstarija hrvatska svjetovna drama, napisana u prvoj trećini XVI. st., a ujedno i jedno od prvih djela ove vrste u evropskoj književnosti. Ušla je u pučke tradicije i prikazivala se po jadranskim otocima sve do novijeg vremena.

V I K A P O D G O R S K A u ulozi Racineove „Fedre“, Umjetnica, koja je kreirala najopšćniji dramski repertoar, klasičan i moderan: Ifigenija (Goethe), Kleopatra (Shakespeare), Sveti Ivana (Shaw), Elektra (O'Neill), unoseći u svoje kreacije snažne dramske akcente i bogatu psihološku ekspresiju.

stigle su u tom razdoblju uprave M. Predića u Beogradu, J. Benešića u Zagrebu i O. Župančića u Ljubljani.

Zagrebačko kazalište izašlo je iz prvog svjetskog rata najmanje oštećeno. U Ljubljani su Slovenci imali na raspolaganju dvije zgrade, u kojima su 1919. organizirali dramu i operu. Iste godine započele su u Beogradu predstave u provizornoj zgradji Manježa, a glavna zgrada pregrađena je i ponovno otvorena 1923., te u njoj djeluju drama, opera i balet.

Reperoari svih kazališta Jugoslavije u tom razdoblju uglavnom se po-klapaju, pogotovo u operi. Originalnim djelima ističu se domaći kompozitori Konjović, Hristić, Lhotka, Dobronić, Baranović i Gotovac, koji

pišu opere i balete na bazi narodnog melosa. Naročita pažnja posvećuje se slavenskoj muzici (Musorgski, Borodin, Rimski-Korsakov, Smetana, Stravinski, Prokofjev). Dramska produkcija u svim centrima veoma je živa. Uz starije pisce pojavljuju se nova imena, među kojima se naročito ističe M. Krleža (1893), do danas najmarkantnija ličnost u jugoslavenskoj dramskoj književnosti. Umjetnost režije postaje u radu redatelja M. Isajlovića, I. Raića, B. Gavelle, T. Strozzijsa, R. Plaovića, O. Šestu, B. Krefta, M. Miloševića i B. Stupice kreativan umjetnički faktor. Izgraduje se nova generacija glumaca; od nekoliko desetaka umjetnika spomenut ćemo samo trageda D. Dujšina. Dirigenti M. Sachs S. Hristić i K. Baranović daju visoko-kvalitetne muzičke interpretacije, u kojima se ističu izvanredno nadareni pjevači i pjevačice. Pojedini od njih prelaze na velike evropske pa i američke operne pozornice, kao proslavljeni Zinka Milanov-Kunc. Scenografi Lj. Babić, J. Bijelić, S. Beložanski, V. Ždrinski, K. Hegedušić i M. Babić-Jovanović, stvaraju originalne scen-

DUBRAVKO DUJŠIN (1894—1947) kao Hasanaga u drami Milana Ogrizovića »Hasanaginja« (Zagreb 1940). Najznačajniji interpret Shakespearea u novije doba: Lear, Macbeth, Brut, Antonije, Prospero. Dramski prvak impozantne pojave i sonornog organa, velik jednako u klasičnom kao i u modernom repertoaru.

MARŠAL TITO NA OSLOBOĐENOM TERITORIJU U JAJCU 1942.
NA POZORIŠNOJ PREDSTAVI. U toku najžešćih borbi s okupatorom, pozorišne
sekcije pri partizanskim jedinicama stalno su aktivno delovale nastupajući pred borcima i pred
pučanstvom.

ske opreme za dramski i operni repertoar. Operno-baletni repertoar obuhvaća standardna djela, počevši od Glucka, Mozarta, Beethovena pa preko Wagnera do Debussyja, Janačeka, Šostakovića, Respighia i dr. U drami se pored domaćih pisaca izvode klasici svjetske književnosti, a pomno se prate zbivanja i u suvremenim evropskom i američkom teatru, pa se izvode Galsworthy, Shaw, Pirandello, O'Neill, Bourdet, Pagnol itd. Naročito se brzo prenose sa svjetskih pozornica djela lakšeg žanra a pogotovo komedije, kojima uspješno konkuriraju i brojni domaći dramski pisci novije generacije.

Česta i mnogobrojna gostovanja pružaju bujnu sliku evropskog kazališnog života. U Jugoslaviji su gostovali Moskovski Hudožestveni Teatar pod vodstvom K. S. Stanislavskoga, pariska Opéra Comique i Comédie-Française, milanska Scala, bečki Burgtheater, pa različite trupe en-

POZORIŠTE NARODNOG OSLOBOĐENJA 1942. NA OSLOBOĐENOM TERITORIJU. Ujeko Afrić, glumac i redatelj, recituje na improviziranoj pozornici pred narodom, koji se sakupljao iz čitave okolice, sa sela, da će reći vere u pobedu.

PARTIZANSKO KAZALIŠTE SLOVENACA 1944. NA OSLOBODENOM TERITORIJU. Izvedba Molićeve komedije „Umišljeni bolesnik“. Kostimi su izrađeni iz svile savezničkih padobranaca.

gleske, talijanske i njemačke, a najbrojnije su bile francuske (C. Sorel, M. T. Piérat, H. Baur). Među gostovanjima pojedinačnih pjevača u operi bili su od najvećeg umjetničkog značenja nastupi F. Šaljapina, G. Baklanova, M. Journeta, E. Destinove, te plesnih umjetnica Ane Pavlove i T. Karsavine.

U ovim svestranim aspektima kazališnog zbivanja završilo se razdoblje između dva rata. Došla je godina 1941. s hitlerovsko-fašističkom invazijom, beogradska kazališna zgrada bila je teško oštećena bombardiranjem, a teror okupatora doveo je kazališni život u Zagrebu, Ljubljani i ostalim centrima do pukog životarenja.

DR. SLAVKO BATUŠIĆ
redovni profesor Akademije za kazališnu umjetnost
u Zagrebu

MOLIÈRE »ŠKOLA ZA ŽENE« (Ljubljana 1945). Nacrt za inscenaciju od Bojana Stupice, koji je ujedno djelo i režirao. B. Stupica istaknuti je redatelj u novijoj generaciji jugoslavenskih kazališnih umjetnika.

BORISAV STANKOVIĆ »KOŠTANA« (Beograd 1947), reditelj Dragoljub Gošić, scenograf Staša Beložanski. Dramsko delo iz narodne sredine s patrijarhalnim običajima, u kojem je dominantan motiv tuga za izgubljenom mladošću. Održava se na repertoaru od g. 1900.

BOŽENA KRALJEVA kao Desdemona (Zagreb 1947). Debitirala je 1924. i u svojoj uspješnoj karijeri interpretirala isprva Ofeliju i Juliju, a kasnije Alkestis, Roxannu i Cordeliju. Paralelno s klasičnim igra i moderan psihološki repertoar. Posljednja značajna njezina kreacija bila je Tolstojeva Ana Karenjina.

LJUBIŠA JOVANOVIĆ kao Otelo (Beograd 1947). Po sposobnosti transformacije deluje podjednako sugestivno u tragičnoj i komičnoj struci. Njegov je repertoar ucoma raznovrstan: Falstaff (»Henrik IV.«), Cyrano de Bergerac, Kralj (»Hamlet«), Gradonačelnik (Gogolj »Revizor«), zatim likovi iz narodne historije: Stanoje Glavaš, Vojvoda Draško, a iz domaće komedije: Sreća (Nušić »Narodni poslanik«).

MIRA STUPICA kao Petrunjela i JOZO LAURENCIĆ kao Pomet u komediji Marina Držića »DUNDO MARE« (Beograd 1949). Reditelj Bojan Stupica, scenograf Milenko Šerban. Ova renesansna komedija iz 1550. postigla je u izvedbi Jugoslovenskog dramskog pozorišta značajan uspeh na internacionalnom festivalu u Parizu 1954.

OSVRT NA SAVREMENO RAZDOBLJE

Najnoviji period u razvitku pozorišne umetnosti Jugoslavije izvire iz društveno-istoriskih promena u zemlji. Kazalište narodnog oslobođenja i kulturno-umetničke ekipe sa svojim pozorišnim sekcijama, formirane u toku Narodno-oslobodilačke borbe, postaju po oslobođenju pokretači osnivanja novih pozorišta i obnove postojećih.

VIKTOR STARČIĆ kao
Sadi u komediji „Dundo Maro-
je“ od M. Držića (Beograd
1949). Izvanredan karakterni glu-
mac, koji je upravo u ovoj ulozi
dao punu meru svoga kreativnog
talenta.

J. STERIJA POPOVIĆ »RODOLJUBCI« (Jugoslovensko dramsko pozorište, Beograd 1949). Reditelj Mata Milošević, scenograf Milenko Šerban. Ova klasična srpska satira o lažnim rodoljubima, napisana 1849, trajno živi u suvremenom repertoaru zahvaljujući svojim literarnim i scenskim kvalitetima.

Prva sezona posle Oslobođenja 1944/45. prošla je u znaku reorganizacije i obnove: trebalo je popuniti ansamble, sasvim iz temelja formirati tehnička postrojenja i kadrove, da bi se moglo preći na realizovanje većih pozorišnih izvedbi. Trebalo je zatim popraviti oštećene pozorišne zgrade, adaptirati dvorane, koje su imale da služe mnogobrojnim novoosnovanim pozorištima, revidirati postrojenja i inventare, jer je velikim delom sve bilo uništeno i opljačkano.

Nastao je period, kad je skoro svaki grad želeo i tražio da ima pozorište, i ona su se naglo otvarala, tako da je od 14 profesionalnih pozorišta u 1939. godini, taj broj vrlo brzo narastao posle rata na 66 pozorišta u 1949. godini. Dok je u 1939. bilo 647 hiljada stanovnika na jedno pozorište, u 1949. je 259 hiljada.

Prema poslednjim podacima u Jugoslaviji danas ima: 65 dramskih ansambla, 10 operskih ansambla sa baletom i 3 operetska ansambla.

Novoosnovana pozorišta bore se sa svim teškoćama početka. Njihov se repertoar uglavnom poklapa sa repertoarima velikih centralnih pozori-

šta, ali se javljaju nastojanja da svako pozorište izgradi svoju fisionomiju prema potrebama sredine u kojoj deluje. Nova pozorišta su osnovana većinom, u industrijskim centrima, a obuhvataju šire teritorije gostovanjima po manjim mestima, velikim fabrikama i gradilištima. Često se organizuju smotre pozorišta u većim centrima republika i oblasti, kao i letnji pozorišni festivali. Vrlo su česta medurepublička gostovanja, kao i gostovanja stranih trupa i pojedinaca.

Od naročitog je značenja osnivanje pozorišta u onim republikama, koje pre rata nisu imale svojih pozorišta, jer se između dva rata poz-

SERGEJ PROKOFJEV »ROMEO I JULIJA«, balet (Beograd 1949), režija i koreografija Dimitrije Parlić, scenograf Dušan Ristić. Beogradski balet poslednjih se godina veoma razvio te postizava značajne uspove i na turnejama u inostranstvu.

JOSIP KRIŽAJ kao Hadži Toma u operi »Koštana« od P. Konjovića (Zagreb 1948). J. Križaj već je preko 40 godina prvi basist zagrebačke opere, markantan kreator Borisa Godunova, Wotana, Figara i nacionalnog muzičkog repertoara.

rišni život razvijao samo u nekoliko glavnih centara. Makedonski narod nikad nije imao pozorišta na svom jeziku, i tek posle rata, kad je priznat kao narod koji ima svoj jezik, formirano je šest pozorišta koja daju pretstave na makedonskom jeziku.

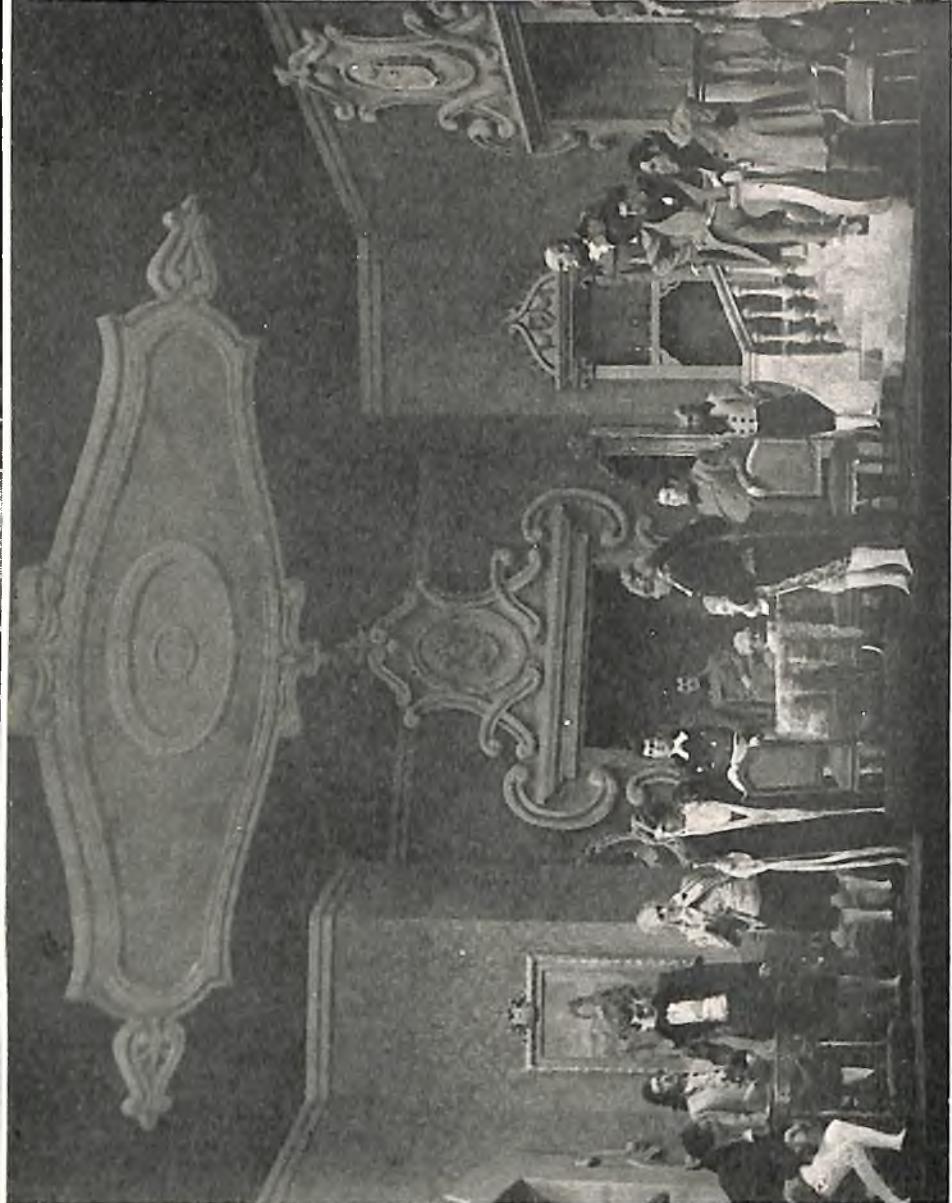
Pored mnogobrojnih nacionalnih pozorišta osnovano je i nekoliko profesionalnih pozorišta nacionalnih manjina, koja daju pretstave na svom jeziku. Tako je na pr. u Subotici, pored hrvatske drame, još 1945. godine formirano madarsko profesionalno pozorište; u Prištini je osnovano šiptarsko pozorište, na Rijeci italijanska drama, u Vršcu rumunsko pozorište, u Skoplju tursko pozorište itd.

Dok su pozorišne tradicije stare i značajne, marionetska pozorišta, ginjol, dečja pozorišta i pozorišta za decu imaju manje tradicije. Poslednjih godina međutim, u više većih gradova, razvila se i ova vrsta pozorišta. Samo u Hrvatskoj, pored Centralnog pozorišta lutaka u Zagrebu, postoji 120 manjih pozorišta lutaka sa veoma raznolikim repertoarom i različitim koncepcijama.

Značajan doprinos u razvojnoj liniji jugoslovenskih pozorišta je osnivanje Jugoslovenskog dramskog pozorišta u Beogradu, 1948. godine. Umetnički kolektiv sastavljen je sabiranjem umetnika iz svih pozorišta

ERVINA DRAGMAN
kao Gina Ekdal u Ibsenovoj dra-
mi »Divlja patka« (Zagreb 1951),
u kojoj je prije 25 godina igrala
Hedwig, prešavši u svojoj umjet-
ničkoj karijeri široku škalu ulo-
ga od djevojaka pa do ženčadi
majkâ.

IVO VOJNOVIĆ »DUBROVACKA TRILOGIJA«, I. dio (Zagreb 1950), drama koja se događa g. 1806., kad je Dubrovačka Republika ulaskom Napoleonovih četa izgubila slobodu. Redatelj dr. Branko Gavella, scenograf Vladimir Žedrinski, kostimi Inga Kostinčev.

u Jugoslaviji. Ovaj ansambl postigao je značajan međunarodni uspeh na pozorišnom festivalu u Parizu jula 1954. godine, prikazujući renesansnu komediju Marina Držića, »Dundo Maroje«.

Među novoosnovanim pozorištima treba pomenuti i osnivanje Beogradskog dramskog pozorišta i Zagrebačkog dramskog kazališta. Beogradski ansambl sastavljen je uglavnom od mlađih pozorišnih umetnika, a u repertoaru su pretežno savremeni pisci. Zagrebački ansambl, pod rukovodstvom iskusnog pozorišnog umetnika Branka Gavelle, na svojim prvim istupima, pojavio se kao tumač drama najvećeg savremenog jugoslovenskog dramskog pisca Miroslava Krleže. Posljednjih godina osnovana pozorišta lakšeg repertoara u Beogradu i Zagrebu teže da stvore tip humorističko-satiričnih scena.

Repertoar sastavlja svaki umetnički kolektiv prema umetničkim i tehničkim mogućnostima pozorišta.

U drami se iz jugoslovenskog repertoara prikazuju dela nastala počevši od 1550. godine pa do naših dana. Najviše se prikazuje hrvatski renesansni pisac Marin Držić (1508–1567), zatim srpski komediograf iz prve pol. XIX. veka Jovan Sterija Popović (1806–1856), napredni slovenački pisac Ivan Cankar (1876–1918) i savremeni dramski pisac Miroslav Krleža. Iz savremene domaće dramaturgije prikazano je više dela koja obrađuju period okupacije, narodnog ustanka i obnove.

M I R O S L A V K R L E Ž A »G O S P O D A G L E M B A J E V I «. (Trst 1951), redatelj dr. Branko Gavella. Tršćanski Slovenci održavaju još od doba prije prvog svjetskog rata svoje kazalište, koje aktivno djeluje i danas.

B R A N I S L A V N U S I Ć » G O S P O Đ A M I N I S T A R -
K A «, s Nadom Urbanovom u naslovnoj ulozi (Sarajevo 1951).
Nušić, najpopularniji srpski komediograf posle klasika Sterije,
autor je velikog broja sutirčkih komedija iz malogradanske sre-
dine, koje su već preko pet decenija atrakcija jugoslovenskih po-
zornica.

Iz stranog repertoara, već po tradiciji, klasici se posvećuje naročita pažnja. Posebno mesto zauzima Shakespeare, pored Racinea, Molièra, Goldonija, Lope de Vega, Goethea, Schillera, Ostrovskog, Gorkog, Shawa i dr. Savremeni strani repertoar zastupljen je komadima naprednih pisaca engleske, američke i francuske dramaturgije. Tako se u više repertoara javljaju engleski i američki pisci. H. Miller, J. B. Priestley, J. Rattigan, Ch. Fry, T. Williams i Gow i d'Usseau, zatim napredni španski pisac Garcia Lorca, francuski i italijanski pisci Salacrou, Giraudoux, Anouilh, U. Betti i De Filipo.

Na repertoaru opera i baleta, pored muzičke klasike i standardnih operskih dela, ima znatan broj domaćih kompozitora. Od domaćih autora još uvek se izvodi opera Lisinskog »Ljubav i zloba« kojom je 1946. god. proslavljenja 100-godišnjica njenog prvog izvođenja: od istog kompozitora izvodi se i opera »Porin«. Od dela domaćih kompozitora iz novijeg doba, treba istaći: »Ohridsku legendu« od Hristića, »Licitarsko srce« od Baranovića, »Đavo u selu« od Lhotke, »Ero s onog svijeta« od Gotovca, »Zlatnu ribicu« od Logara. Ove su opere i baleti izvođeni i na inostranim scenama. »Ero s onog svijeta« od Gotovca dosad je izvođen na preko 30 inostranih pozornica. Godine 1954. prikazana je i prva makedonska opera »Goce« od K. Makedonskog.

PETAR PETROVIĆ NJEKOŠ »GORSKI VIJENAC« (Beograd 1951). Povodom stogodišnjice smrti Njegoša (1813—1851) izvedena je najnovija dramatizacija filozofske poeme velikog pesnika i просветитеља. Reditelj i dramatizator Raša Plaović, scenograf Miomir Denić.

B R A T K O K R E F T »C E L J S K I G R O F O V I« (Ljubljana 1950). Redatelj B. Kreft, scenograf Miloš Hohnjec, kostimi Anuša Sodnik. Historijska drama s temom iz doba tiranije feudalaca u XV. st.

H. MILLER »S M R T T R G O V A Ć K O G P U T N I K A« (Beograd 1951), reditelj Predrag Dinulović, scenograf Miomir Denić. Izvedeno u Beogradskom dramskom pozorištu, koje je osnovano 1949. U njegovom repertoaru pretežu suvremenici autori, a ansambl je sastavljen uglavnom od mlađih umetnika.

MILIVOJE ŽIVANOVIĆ u naslovnoj ulozi drame „JEGOR BULIČOV“ od M. Gorkoga (Beograd 1951). Elementaran glumac s vanredno širokim registrom psihološkog doživljavanja. Među njegove najznačajnije kreacije spada Kralj Lear, a u narodnom repertoaru Pera Segedinac (L. Kostić), Kantor (I. Cankar »Kralj na Betajnovi«) i Mitke (B. Stanković »Koštana«).

ESHIL »AGAMEMNON« (Zagreb 1952). Redatelj dr. Branko Gavella, scenograf Kamilo Tompa, kostimi Inga Kostinčer. Grčka klasična tragedija ostvarena u suvremenoj scenskoj formi.

Iz stranog repertoara od klasika izvodi se Mozart (Figarova ženidba, Don Giovanni), Beethoven (Fidelio). Ruska opera i balet rezprezentovane su delima počevši od Glinke, Musorgskog i Čajkovskog pa do Prokofjeva i Stravinskog. Pored ostalih 1954. godine prikazana je njegova opera »The Rake's progress«. Na repertoarima su takođe dela Verdija i Puccinija, zatim Donizzetti, Gounod, Wagner, Massenet, Ravel, Wolf-Ferrari, kao i većina onih kompozitora čija se dela stalno izvode na svim svetskim operskim pozornicama. U sezoni 1953/54 najveći uspeh poistigla je u Beogradu opera »Konzul« američkog kompozitora Menottija, a u Zagrebu »Otmica Lukrecije« engleskog kompozitora B. Brittena.

Gledano u ciframa jugoslavenski repertoar imao je u sezoni 1952/53 u drami 211 premijera iz stranog repertoara i 207 premijera iz domaćeg repertoara; u operi 50 premijera iz stranog repertoara i 9 premijera iz domaćeg repertoara; u baletu 21 premijeru iz stranog repertoara i 7 premijera iz domaćeg repertoara.

S A V A S E V E R O V A kao
Goneril u »Kralju Learu« (Beo-
grad 1952). S. Severova je umet-
nica produbljenog psihološkog
realizma, koji dolazi naročito do
izražaja u njenim kreacijama u
dramama M. Kralje: Laura (»U
agoniji«) i Barunica Castelli
(»Gospoda Glembajevi«).

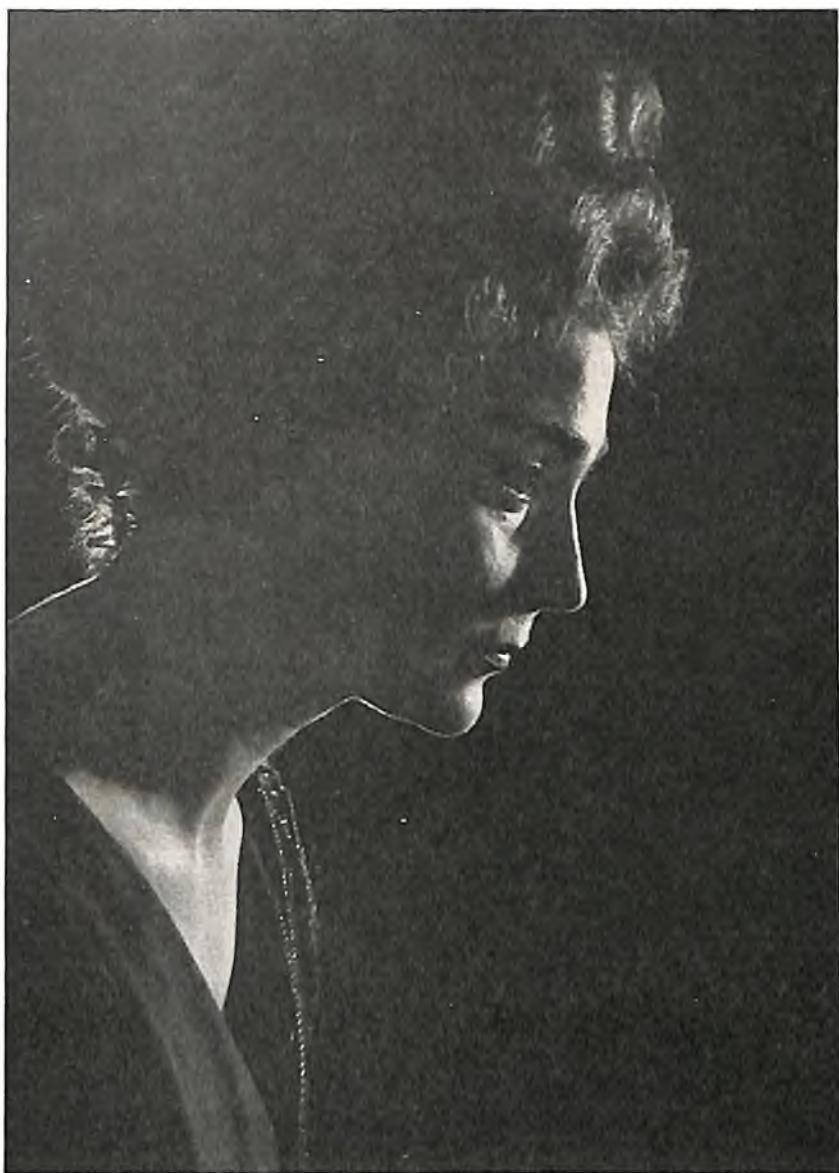

MIROSLAV KRLEŽA »G O S P O D A G L E M B A J E V I« (Beograd 1952), reditelj Raša Plaović, scenograf Jovan Križek. U dramskom ciklusu o Glemбajevima Krleža je izvanrednom umetničkom snagom i neumoljivom analizom prikazao raspadanje i propast t. zv. »viših slojeva« uoči i neposredno posle 1. svetskog rata.

Pozorišta su zatvorena u dva letnja meseca (juli, avgust), kada se pozorišni život delimično prenosi na festivale u Dubrovnik, Split, Pulu, Ljubljani itd.

Na repertoaru Dubrovačkih letnjih igara, pored muzičkih i drugih izvođenja, prikazuju se i dela dubrovačkih renesansnih pisaca, dela svjetskih klasika, koja se idealno uklapaju u arhitektonске ambijente grada i njegovih parkova. Izvođenje »Hamleta« na tvrđavi Lovrijenac, Goetheove »Ifigenije« u parku Gradac, »Na taraci« od domaćeg pisca Vojnovića i »San letnje noći« od Shakespearea, postalo je poznato u međunarodnim stručnim krugovima i popularno kod internacionalne festivalske publike.

Na festivalu u Splitu naročiti uspeh postigla je Sofoklova »Antigona«, prikazana u peristilu Dioklecijanove palate, a na festivalu u staroj rimskoj areni u Puli izvedene su velike operske i muzičke priredbe.

MARIJA CRNOBORI kao Fedra (Beograd 1952). Nizom kreacija iz repertoara klasičnog (*Antigona*, *Fedra*) i suvremenog (*Candida*, *Ljubov Jarovaja*). M. Crnobori zauzima jedno od prvih mesta u poslratnoj generaciji dramskih umetnika.

W. SHAKESPEARE „HENRIK IV.“ (Beograd 1953), reditelj dr. Branko Gavella, scenograf Miomir Denić. Jedna od najuspelijih realizacija Shakesparea u Narodnom pozorištu u Beogradu u najnovije vreme.

Ma da postoje zнатне pozoriшне tradicije, na prikupljanju dokumentacije i na istoriji pozorišta nije ranije dovoljno rađeno. Sad se, međutim, počela obraćati veća pažnja na pozoriшne arhive i muzeje kao i na proučavanje građe za istoriju jugoslovenskih pozorišta. Najstariji pozorišni arhiv je pri Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, a u Beogradu i Ljubljani poslednjih godina osnovani su muzeji, koji povremeno priređuju tematske izložbe i koji se razvijaju u pozoriшne institute.

Naglo otvaranje velikog broja pozorišta povećalo je potrebu za većim brojem pozorišnih stručnjaka. Pošlo se linijom njihovog sistematskog obrazovanja u Akademijama i pozorišnim školama. Danas u Jugoslaviji postoje, pored nekoliko srednjih škola, tri pozoriшne Akademije u rangu fakulteta (Beograd, Zagreb, Ljubljana). U istim gradovima postoje Muzičke akademije i baletske škole u kojima se obrazuju operski pevači i baletski igrači.

E V G E N I J A P I N T O R O V I C kao Majka u operi „Korzu“ od G. C. Menotti (Beograd 1951). E. Pintorović prva je atletskinja beogradske scene, koja se uža pjevačke kvalitete i muzikalnost ističe i glumičkom interpretacijom.

G. C. M E N O T T I „KONZUL“ (Beograd 1953). Režitelj Josip Kulundžić, scenograf Milosir Deretić. Duboka dramatičnost Menottijevog dela došla je do punog izražaja u interpretaciji beogradske opere, koja je njegovom izvedbom postigla značajan uspjeh.

I G O R S T R A V I N S K I » O R F E J «, balet (Beograd 1953), režija i koreografija Dimitrije Parlić, scenograf Dušan Ristić. Pored domaćih, u repertoar baleta uključena su i dela svih najznačajnijih svetskih kompozitora.

Pozorišni umetnici su socijalno osigurani (penzija, besplatno lečenje, dodatak na decu, dva meseca odmora), a njihove su plate srazmerno znatno veće od plata službenika u državnoj administraciji. Pozorišni umetnici dobijaju razne nagrade i odlikovanja za velike umetničke kreacije, režije, najuspelije scenografije. Oni su organizovani u svoj stručni Savez dramskih umetnika Jugoslavije.

Pozorišta ne mogu prihodima da pokriju rashode, jer su cene ulaznica relativno niske. Narodno pozorište u Beogradu na pr., pokriva prihodima 14% rashoda, a ostalo dobija iz državnog budžeta, tako da gledalac u stvari plaća samo deo stvarne cene. Pored toga nagli razmah pozorišnog života nije išao u korak sa mogućnostima zidanja novih zgrada sa više sedala, što isto tako smanjuje prihode, iako su ulaznice skoro uvek rasprodane. Za mnoga novoosnovana pozorišta rešavan je problem zgrada adaptacijama postojećih dvorana. Podignuto je međutim nekoliko novih letnjih pozornica (u Beogradu, Subotici, Novom Sadu, Dubrovniku, itd.), koje mogu da prime veći broj gledalaca.

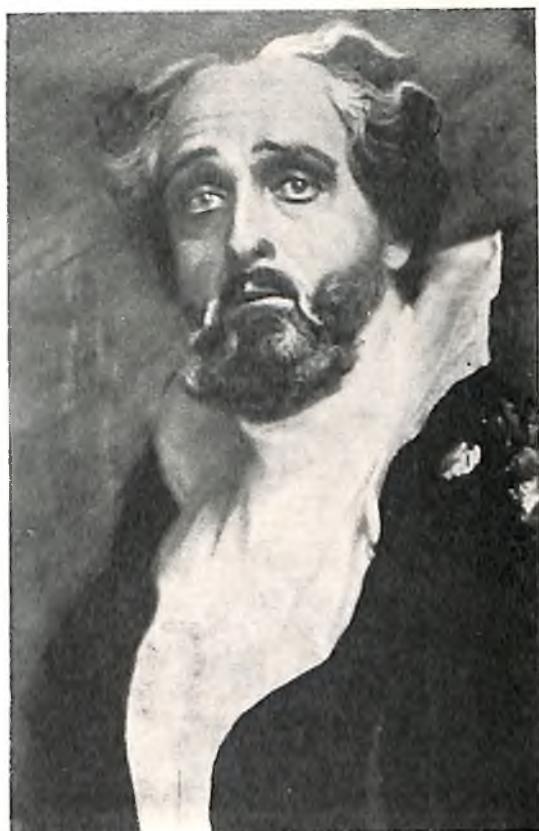

TITO STROZZI I BELA KRLEŽA u satiričkoj komediji Miroslava Krleže „Leda“ (Zagreb 1953). T. Strozzi svestrani je kazališni čovjek: glumac, redatelj drame i opere, autor dramskih djela. — B. Krleža osobito uspiješno interpretira karakterne uloge, komične i tragične, od Nušićeve Gospode Ministarke do Shawove Mrs. Warren.

IVAN CANKAR »ZA DOBRO NARODA« (*Ljubljana* 1946), redatelj i scenograf Bojan Stupica. — Postige oslobođenja, djela najvećeg slovenskog dramatičara zauzela su dolično mjesto u repertoarima ne samo slovenskih nego i svih jugoslavenskih dramskih kazališta.

ELMER HARRIS »JOHNNY BELINDA« (*Ljubljana* 1953), redatelj i scenograf Viktor Molka, kostimi Mia Jarc.

V. CERNODRINSKI »MAKEDONSKA KRVAVA SVADBA«, drama (Skopje 1953). Reditelji Petre Prličko i Dimitar Kjostarov, scenografi Toma Vladimirovski i Branko Kostovski. Makedonsko pozorište, osnovano u najnovije vreme, prikazuje originalna dela makedonskih dramskih, operskih i baletskih autora, stvarajući svoj naročit izrazaj, občežen duhom i osobinama sredine.

IVAN LEVAR (1888—1950) kao Boris Godunov od Musorgskoga. Napustivši uspješnu karijeru opernog baritona, I. Levar je prešao u dramu i stvorio niz markantnih kreacija, među kojima se ističao Kralj Lear. Odličan redatelj i pedagog s velikim iskustvom.

STANISLAV SEVER kao Cyrano de Bergerac od E. Rostanda. Jedan od najistaknutijih slovenskih dramskih umjetnika, naročito poznat kao interpret realističko-psiholoških likova u djelima I. Čankara.

DUŠAN TRNINIĆ, član baleta Narodnog pozorišta u Beogradu, jedan od izrazitih mlađih talenata.

PIA I PINO MLAKAR slovenski plesni umjetnici, koji su se kao invenciozni koreografi i plesači afirmirali ne samo u Jugoslaviji već i na prvim opernim pozornicama Srednje Evrope.

FLORENT SCHMITT »TRAGEDIJA SALOME« (Zagreb 1953), plesna drama. Režija i koreografija Nenad Lhotka, scenograf Aleksandar Augustinčić, kostimi Inga Kostinčer.

ZINKA KUNC MILANOV, proslavljeni dramska sopranistica (*Fidelio*, *Aida*, *Leonora*, *Tosca*), nastupa na prvim evropskim i američkim opernim pozornicama i muzičkim festivalima. Pjeva u milanskoj Scali, londonskoj Covent Garden operi i new-yorškoj Metropolitan operi.

VERA KOSTIĆ I DUSAN
TRNINIC, članovi beogradskog ba-
leta, u »Licitarskom srcu« od Krešimira
Baranovića.

FRAN LHOTKA »DAVO U SELU« (Zagreb 1954), balet s motivima
iz narodne priče protkan fantastičnim elementima. Djelo je prikazano na svim
jugoslavenskim i mnogim evropskim pozornicama. Režija i koreografija Pia i Pino
Mlakar, scenograf Aleksandar Augustinčić, kostimi Inga Kostinčer.

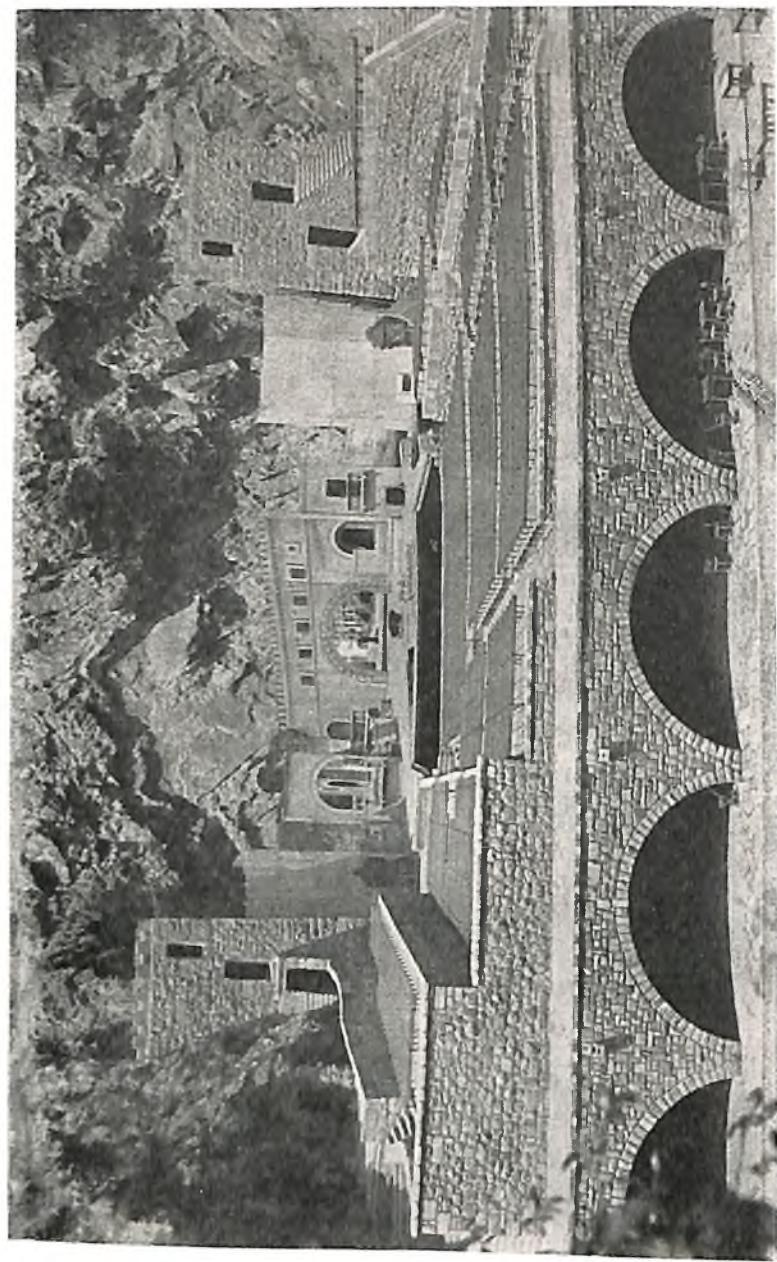
JAKOV GOTOVAC »ERO S ONOGA SVIJETA« (Zagreb 1954), komična opera iz narodnog života, najuspješnije jugoslavensko muzičko scensko djelo, prikazivano na više od 30 europskih pozornica. Redatelj Nando Roje, scenograf Žvonimir Ažbaba, kostimi Inga Kostinčer, koreografija Margareta Froman.

MIROSLAV KRLEŽA »U LOGORU« (Zagrebačko dramsko kazalište), drama iz prvog svjetskog rata, zabranjena od nekadašnjih reakcionarnih režima, izvedena u Zagrebu 1954. Redatelj dr. Branko Gavella, scenograf Kamilo Tompa, kostimi Jasna Novak.

D.R. BRANKO ČAVELLA, od 1914. redatelj zagrebačkog kazališta, djelovao na svim jugoslavenskim pozornicama, u Sofiji, Pragu, Brnu, Bratislavu i Milatu (Scala). Njegove režije domaće i svjetske dramske klasične, a isto tako i opernog repertoara, predstavljaju najviša umjetnička dostignuća. Pisac je teoretskih djela o glumi i teatru, profesor glume i režije na Akademiji za kazališnu umjetnost.

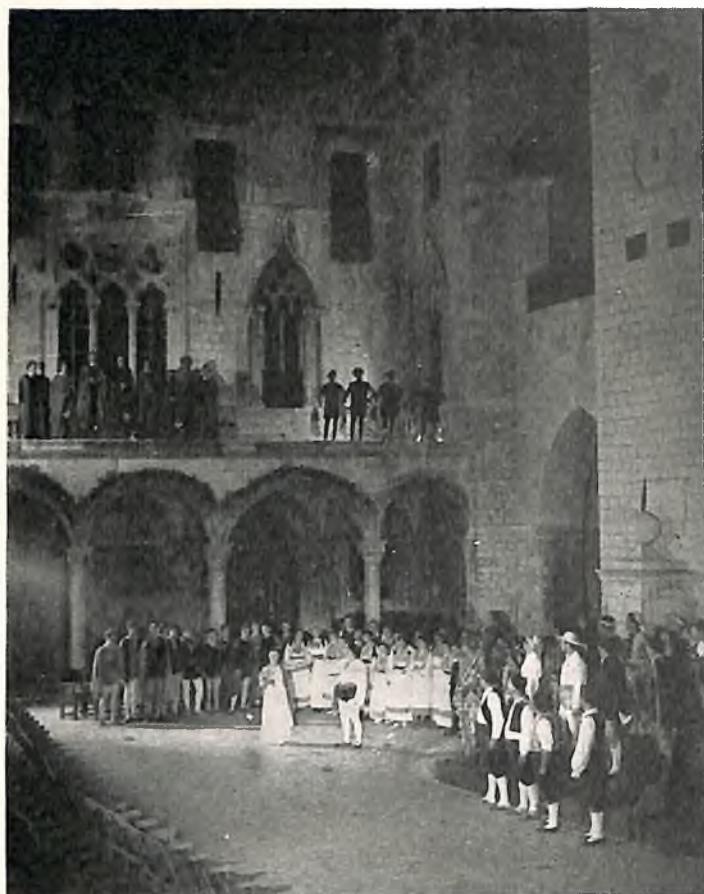
BEOGRAD. NOVI LETNJA POZORNICA U TOPČIDU. konstruisana 1950 u slikovitom prirodnom ambijentu.

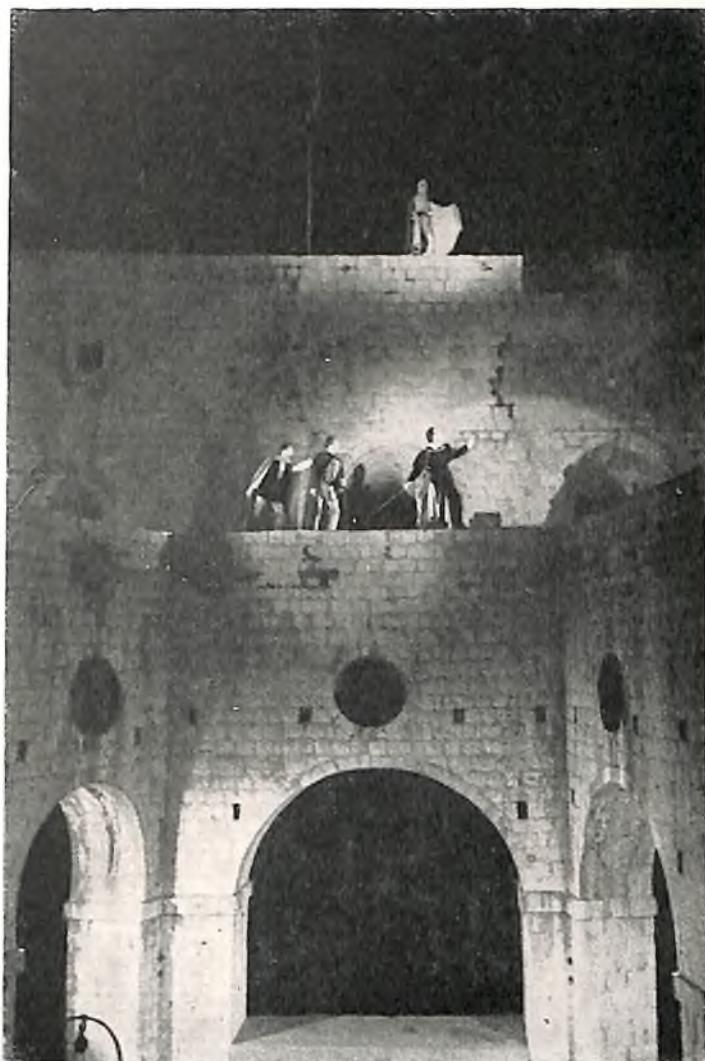
LJETNI FESTIVAL U PULI 1954. G. Donizetti "LUCIJA
LAMMERMOORSKA" u izvedbi opere iz Ljubljane, prikazivana u rim-
skoj areni iz doba cara Augusta.

MUZEJ POZORIŠNE UMETNOSTI NR SRBIJE U BEOGRADU,
smešten u staroj zgradi iz g. 1836., ima stalnu izložbu o razvoju pozorišta u Srbiji, organizuje
tematske izložbe, a razvija se u teatrološki institut.

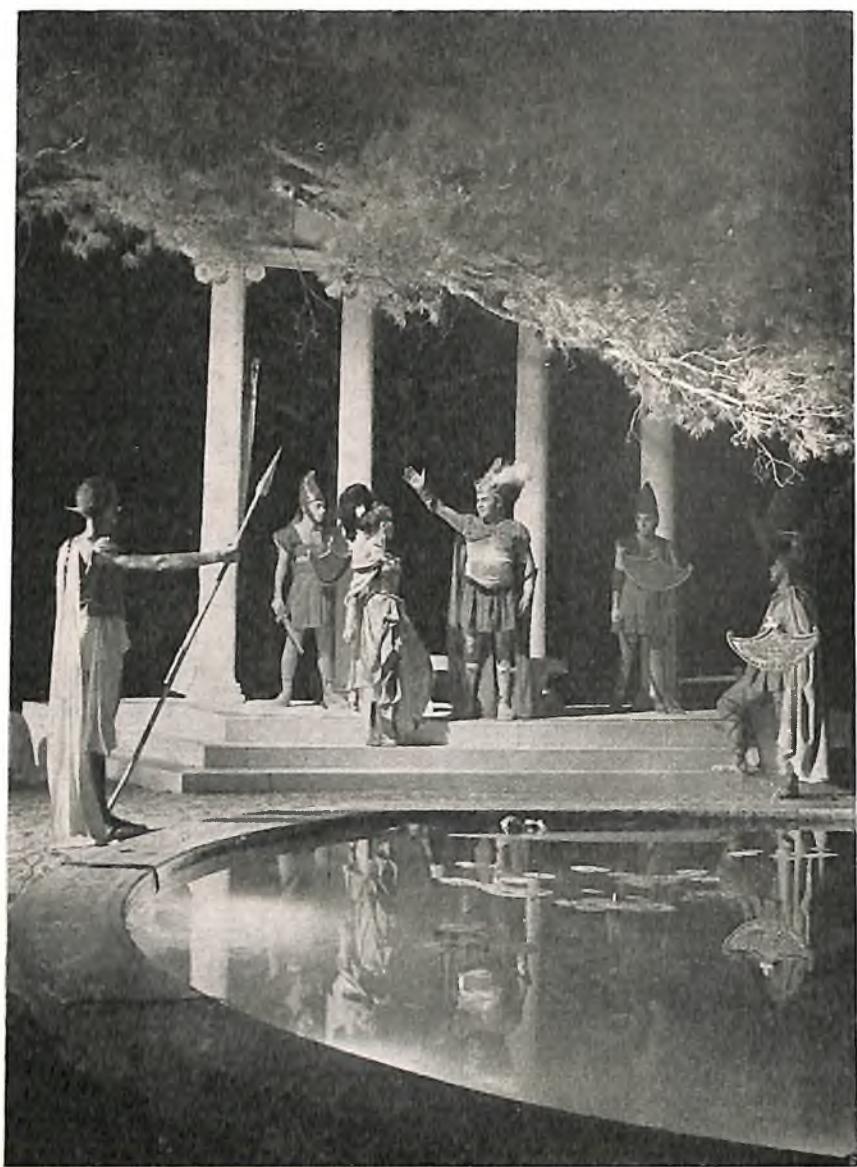

D U B R O V A C K I F E S T I V A L 1954. Marin Držić »TIRENA«, redatelj dr. Marko Fotec. Izvedba na starom dubrovačkom glavnom trgu usred gotičkih, renesansnih i baroknih građevina. Na ovom istom mjestu ova je pastoralna prikazivana prvi put 1548.

D U B R O V A Ć K I F E S T I V A L 1954. W. Shakespeare »H A M L E T«.
Izvedba bez dekoracija na kuli i bedemima stare historijske tvrdave Lovrijenac.
Redatelj dr. Marko Fotec. Scenska oprema Miše Račić, kostimi Milica Babić-Jovanović.

DUBROVACKI FESTIVAL 1954. W. Shakespeare »SAN LJETNE NOĆI«,
izvedba između borova i masline u počitčnom ambijentu parka Gradac. Redatelj dr. Marko Fotz,
scenograf Miomir Denić, kostimi Milica Babić-Jovanović.

DUBROVACKI FESTIVAL 1954. J. W. Goethe IFIGENIJA
NA TAVRIDI, izvedena bez pozornice u prirodnom okviru parka Gradac.
Redatelj dr. Branko Gavella, scenska oprema Kamilo Tompa.

SPLITSKE LJETNE IGRE 1954. Sofoklova »ANTIGONA«
izvedena u Peristilu palače cara Dioklecijana iz početka IV. st. Redatelj Tomislav
Tanhofen.

Društveno upravljanje u pozorištu sprovodi se preko umetničkog saveta, izabranog od pozorišnog kolektiva. Umetnički savet određuje repertoar, sastavlja predlog budžeta, angažuje umetnike i drugo osoblje. Ukratko, autonomno upravlja pozorištem. Ova demokratska forma upravljanja pruža mogućnost veće slobode umetničkog stvaranja, a rezultati, razume se, zavise u najvećoj meri od subjektivnih snaga, od pojedinaca, koji kao i kod svakog stvaralaštva, svakom pozorištu daju pečat svoje individualnosti i svog shvatanja.

MILENA NIKOLIĆ

Dirktor Pozorišnog muzeja u Beogradu.

DUBROVNIK 1481. Drvorez iz Ravelinkovog djela „Fasciculus temporum“.

P O Z O R I Š T A   U   J U G O S L A V I J I

FNR Jugoslavija ima 16,927.275 stanovnika i obasiže 286.393 km².

Na geografskoj mapi na pretposlednjoj stranici omota označena su ona mesta, koja imaju stalna profesionalna pozorišta, kao i godine njihova osnutka.

Godine 1939. postojalo je u Jugoslaviji 14 stalnih pozorišta s 3 opere i baleta.

Danas postoji u FNR Jugoslaviji:

65 stalnih narodnih pozorišta

10 opera i baleta

8 pozorišta narodnih manjina.

Stalni letnji festivali održavaju se u Dubrovniku, Splitu, Puli i Ljubljani.

Tehnička redakcija i grafička oprema
Radoslav N. Horvat
Stampano u tiskari
Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije
Strojni slog
I. Rozinger i M. Grosinger
Prelom S. Molnar
Stampao M. Štefanec
Uvezano u knjigovežnici
Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije
Zagreb 1955

MAPA JUGOSLAVIJE S OZNAKOM MESTA,
U KOJIMA POSTOJE STALNA POZORIŠTA,
TE S GODINAMA NJIHOVOG OSNUTKA

